

Zbirka medijskih objav

INŽENIRSKA ZBORNICA SLOVENIJE,
za obdobje 2. 11. 2019

Število objav: 8

Internet: 1

Tisk: 7

Spremljane teme:

Inženirska dejavnost, ...: 0

Inženirska zbornica ...: 3

Barbara Škraba Flis: 0

Gradbeni zakon: 4

Zakon o ... načrtovanju: 0

Zakon o ... arhitektih: 0

Gradbena parcela: 0

Evidenca stavbnih zemljišč: 0

Svetovni gradbeni forum 2019: 0

Gradbeništvo, graditev: 8

Internet	Naslov	Je res, da mora ena od strok pri projektiranju stavb vedno prevladovati?		
Zaporedna št. 1	Medij; Doseg	Dnevnik.si; 322.436, Slovenija		
	Rubrika, Datum	Ostalo; 2. 11. 2019		
Stran v zbirki: 6	Avtor	Mitja Lenassi		
	Teme	Inženirska zbornica Slovenije , Gradbeni zakon , Gradbeništvo, graditev		
Povzetek	...mogoče drugače razložiti odgovor Vlade RS na vprašanje enega od poslancev v avgustu 2019, da nov gradbeni zakon (GZ) glede vodje projekta in prevladujoče stroke ni prinesel vsebinskih sprememb v primerjavi z zakonom o graditvi objektov (ZGO-1) iz leta 2008, kot tako, da pri projektiranju v vsem tem času sprememb ni bilo oziroma...			

Tisk	Naslov	Južna v Ikea, Švedskem pohištvenem gigantu s sprejemljivimi cenami		
Zaporedna št. 2	Medij; Doseg	Svet24; 118.000, Slovenija	Stran: 4	Površina: 1.739 cm ²
	Rubrika, Datum	Ostalo; 2. 11. 2019		
Stran v zbirki: 10	Avtor	Unknown		
	Teme	Gradbeništvo, graditev		
Povzetek	...Torej tudi pri Južni ni vse čisto. RADODARNA DRŽAVA V zadnjih letih je dejansko opustil borzno posredovanje in se posveča predvsem tekstilu z Lisco in gradbeništvo prek CGP, kjer je pravi denar, tudi od države. Predvsem od države. Erar razkriva, da je družba CGP, d. d., ki jo lastniško obvladuje Južna oziroma zakonca...			

Tisk	Naslov	V Vodica h že peti protestni shod zaradi obvoznice		
Zaporedna št. 3	Medij; Doseg	Dnevnik; 107.900, Slovenija	Stran: 12	Površina: 445 cm ²
	Rubrika, Datum	Slovenija; 2. 11. 2019		
Stran v zbirki: 12	Avtor	Anita Vošnjak		
	Teme	Gradbeništvo, graditev		
Povzetek	...zaradi neizpolnenih obljub države, da bo obvoznica Vodice končana v tem letu, v torek, 5- novembra, pozivata občane na že peti protestni shod za njeno graditev . Zbrali se bodo ob 16. uri pred kulturnim domom in se pol ure organizirano sprehajali po pločnikih in prehodih za pešce na prometno najbolj obremenjeni...			

Tisk	Naslov	Prerekanje za oslovo senco		
Zaporedna št. 4	Medij; Doseg	Delo - Sobotna priloga; 70.000, Slovenija	Stran: 31	Površina: 303 cm ²
	Rubrika, Datum	Sobotna priloga; 2. 11. 2019		
Stran v zbirki: 13	Avtor	Janez Lajovic		
	Teme	Inženirska zbornica Slovenije , Gradbeni zakon , Gradbeništvo, graditev		
Povzetek	...Prerekanje za oslovo senco V zadnjih tednih polnijo časopisne stolpce poročila o nesoglasjih med IZS (Inženirska zbornica Slovenije, predsednik Črtomir Remec, univ. dipl. inž.) in njihovo Matično sekcijo gradbenikov (predsednik Andrej Pogačnik, univ. dipl. inž.) na eni strani ter ZAPS...			

Tisk	Naslov	Arhitekti, gradbeniki in druge stroke		
Zaporedna št. 5	Medij; Doseg	Delo - Sobotna priloga; 70.000, Slovenija	Stran: 31	Površina: 222 cm ²
	Rubrika, Datum	Sobotna priloga; 2. 11. 2019		
Stran v zbirki: 14	Avtor	Branko Zadnik		
	Teme	Gradbeni zakon , Gradbeništvo, graditev		
Povzetek	...arhitektonsko, strokovno, timsko in interdisciplinarno delo. Estetika vsekakor ni ena od bistvenih zahtev pri načrtovanju stavbe, tudi po trenutno veljavnem (gradbenem zakonu) GZ ne. Arhitektonska zasnova, dimenzije in oblika stavbe so odvisne od niza zunanjih vplivov, kot so prostorski plani, zahteve naročnika, upoštevanje...			

Tisk	Naslov	KJER BO ŽELEZNICA SEKALA DIVJINO		
Zaporedna št. 6	Medij; Doseg	Dnevnik - Dnevnikov objektiv; 15.000, Slovenija	Stran: 4	Površina: 3.414 cm ²
	Rubrika, Datum	Ostalo; 2. 11. 2019		
Stran v zbirki: 20	Avtor	Anja Hreščak		
	Teme	Gradbeništvo, graditev		
Povzetek	...Glinščice pripelje dogajanje iz ljubljanskih pisarn Državne revizijske komisije. Varovanje narave zahteva gradbeno improvizacijo Igor Grmek je inženir gradbeništva in vodja projekta gradnje dostopnih cest, ki jih družba Kolektor CPG gradi tam, kjer bo nekoč tekla drugi železniški tir med Divačo in Koprom. Kolektor...			

Tisk	Naslov	Je res, da mora ena od strok pri projektiranju stavb vedno prevladovati?		
Zaporedna št. 7	Medij; Doseg	Dnevnik - Dnevnikov objektiv; 15.000, Slovenija	Stran: 23	Površina: 423 cm ²
	Rubrika, Datum	Ostalo; 2. 11. 2019		
Stran v zbirki: 21	Avtor	Mitja Lenassi		
	Teme	Inženirska zbornica Slovenije , Gradbeni zakon , Gradbeništvo, graditev		
Povzetek	...mogoče drugače razložiti odgovor Vlade RS na vprašanje enega od poslancev v avgustu 2019, da nov gradbeni zakon (GZ) glede vodje projekta in prevladujoče stroke ni prinesel vsebinskih sprememb v primerjavi z zakonom o graditvi objektov (ZGO-i) iz leta 2008, kot tako, da pri projektiranju v vsem tem času sprememb ni bilo oziroma...			

Tisk	Naslov	Na leto izgubimo za povprečno občino delovno sposobnega prebivalstva		
Zaporedna št. 8	Medij; Doseg	Dnevnik - Dnevnikov objektiv; 15.000, Slovenija	Stran: 8	Površina: 2.641 cm ²
	Rubrika, Datum	Ostalo; 2. 11. 2019		
Stran v zbirki: 28	Avtor	Vojko Flegar		
	Teme	Gradbeništvo, graditev		
Povzetek	...pritok tuje delovne sile, ki zdaj k rasti zaposlenosti prispeva že več kot 70 odstotkov. To je predvsem posledica pomanjkanja domače delovne sile, denimo v gradbeništvu in gostinstvu, tudi v predelovalnih dejavnostih. V zadnjem lanskem četrtletju je ta priliv v številkah dosegel 15.000. Moram reči, da nekaj rezerve v domačem...			

Je res, da mora ena od strok pri projektiranju stavb vedno prevladovati?

Katera stroka pri projektiranju stavb prevladuje in kdo je posledično vodja projekta, sta vprašanji, s katerima se v letu 2019 ne bi smeli ukvarjati, ker je gradbena panoga v zadnjih desetih letih na tem področju doživela velikanske spremembe. Te so, izhajajoč iz večine prebranega v medijih in na medmrežni strani ministrstva za okolje in prostor (MOP), očitno obšle večino slovenskih arhitektov in inženirjev, tako v praksi kot tudi v zakonodaji.

2. november 2019

2. november 2019 0:00

Iz tiskane edicije

Si je glede slednjega mogoče drugače razložiti odgovor Vlade RS na vprašanje enega od poslancev v avgustu 2019, da nov **gradbeni zakon** (GZ) glede vodje projekta in prevladujoče stroke ni prinesel vsebinskih sprememb v primerjavi z zakonom o **graditvi** objektov (ZGO-1) iz leta 2008, kot tako, da pri projektiranju v vsem tem času sprememb ni bilo oziroma te Slovenije niso dosegle? Zato v Sloveniji tudi danes pri projektiranju ena od strok nujno prevladuje, in sicer je pri stavbah to arhitektura.

Vendar so se zgodile velikanske spremembe ravno pri **graditvi** stavb, ne nujno tudi drugih objektov. Pred več kot petnajstimi leti se je pojavila zelena in/ali trajnostna gradnja, temu je sledilo tovrstno certificiranje, pri katerem je enega od ključnih dejavnikov ocenjevanja pomenila čim nižja vrednost potrebne energije za običajno delovanje stavbe, poleg tega tudi vključitev čim večjega deleža obnovljive energije. Ob tem je bila za doseganje energijskih in preostalih trajnostnih ciljev izpostavljena nujnost uporabe načela integralnega projektiranja, opredeljenega kot pristop, ki izpostavlja povezanost in komunikacijo med različnimi strokovnjaki ter deležniki, podira meje med strokami in zavrača postopek linearnega projektiranja, ki sicer pogosto privede do neučinkovitih rešitev. Še posebej zato, ker je sočasno tudi ugotovljeno, da se kompleksnost projektiranja stavb povečuje eksponentno.

V zvezi s projektiranjem stavb je Lynn G. Bellenger že leta 2010 ob nastopu svoje funkcije predsednice združenja American Society of Heating, Refrigerating and Air-Conditioning Engineers (ASHRAE) izpostavila naslednje: »Naš največji izziv je uvajanje integriranega projektiranja v vsakdanjo prakso. Tradicionalen pristop, pri katerem arhitekt zasnuje obliko stavbe, jo umesti v prostor in določi njen ovoj, nato pa risbe posreduje strojnemu inženirju in elektroinženirju, da bi ti izdelali svoje načrte, je zaporeden pristop, ki zamudi mnogotere

priložnosti za optimizacijo performanc stavbe, sicer omogočeno s pristopom vzajemnega sodelovanja skozi celotno fazo projektiranja. Za uveljavitev spremembe postopka projektiranja bo potreben kulturni premik v gradbeni panogi. Ta je nujen, če želimo doseči cilj neto ničenergijske stavbe.«

Evropska komisija je očitno dogajanju sledila ali najmanj delovala vzporedno in pripravila prenovo direktive o energijskih performancah stavb (EPBD), ki je bila istega leta 2010 tudi sprejeta. V njej je opredelila skupen cilj držav članic, da bodo vse nove stavbe, dane v uporabo od začetka leta 2019, kar velja za stavbe v lasti in uporabi javnega sektorja, oziroma od začetka 2021, kar velja za vse preostale stavbe, skoraj ničenergijske (sNE). Postavljen cilj oziroma zahteva je bila vključena v slovenski energetske zakon leta 2014. Od sredine leta 2012 do konca leta 2014 je v okviru programa Inteligentna energija za Evropo (IEE) potekal projekt MaTriD (to je okrajšava za (prevod) »Tržna preobrazba v smeri skoraj ničenergijskih stavb z razširjeno uporabo integralnega energijskega projektiranja«), ki ga je podprla evropska komisija. Rezultat tega projekta je tudi izdana smernica.

Smernica med velikanskimi ovirami za doseg cilja sNES prepoznava »skills tyranny«, tiranijo veščin, obrazloženo na primeru posameznikov, ki se namesto sodelovanja z vsemi udeleženci v iskanju celovitih rešitev zatečejo v neprožen položaj znotraj svojih strokovnih področij. Ali to lahko pomeni kaj drugega kot opozorilo pred nevarnostjo »stroke, ki prevladuje«? In opozorilo pred že vnaprej izrečenim stavkom: »Arhitektura tega ne prenese.«

Z namenom doseganja učinkovitega usklajevanja znotraj projektne skupine smernica dopušča imenovanje »design process facilitator«, povezovalca postopka projektiranja. Za takšen primer priporoča, da ima povezovalec z naročnikom od projektantov ločeno pogodbo. S tem sta zagotovljena učinkovito usklajevanje in vodenje postopka integralnega projektiranja, pa tudi izogibanje različnim težavam glede postavljenih ciljev oziroma interesov in reševanje teh težav. Se zdi predstavljeno glede predlaganega povezovalca projektne skupine skladno z zapisanim za vodjo projekta v GZ pri projektiranju (sNE) stavb?

Za integralno projektiranje na splošno velja, da projektna skupina odločitve sprejema soglasno. To pomeni, vsi njeni člani delijo odgovornost za sprejete odločitve, pri čemer doprinos vsakega od njih predstavlja njegovo strokovno področje. Pri takšnem pristopu vodenje projektne skupine vsakokrat prevzame strokovnjak, ki je odgovoren za strokovno področje v obravnavi, sicer pa leta pri obravnavi drugih strokovnih področij prispeva znanje iz svojega zornega kota. Pri tem je morebitno imenovan povezovalec lahko zelo dragocen, saj je njegova naloga zagotavljanje sprejemanja soglasnih odločitev in poudarjanje kompromisnih rešitev, ki upoštevajo utemeljene

pomislike posameznih strok. Zato tudi velja, da morajo povezovalci razpolagati z zelo obsežnim tehničnim razumevanjem skupnega delovanja posameznih stavbnih sistemov, pri čemer morajo znati izkoristiti tudi strokovno znanje posameznih članov projektne skupine. Uporabo načela integralnega projektiranja v 29. členu zahteva tudi GZ.

Kljub temu MOP glede projektiranja in njegovega vodenja pojasnjuje: »Pri stavbah je načrt arhitekture največkrat glavni načrt, saj se šele na njegovi podlagi izdelujejo tudi drugi načrti.« In še: »Ker je vloga vodje projekta tudi vsebinska koordinacija med posameznimi pooblaščenimi inženirji in arhitekti, mora biti vodja projekta iz tiste stroke, ki je pri usklajevanju med posameznimi projektnimi zahtevami tudi vsebinsko najbolj poklicana, da se odloča o prioritetah posameznih rešitev.«

Integralno projektiranje v pojasnilu MOP ni niti omenjeno, prav tako ne gradnja sNES. Izpostavljena sta tradicionalen linearen pristop projektiranja in poklicanost vodje projekta za odločanje o prioritetah. To sicer lahko velja za druge objekte, ne pa za nove stavbe, ki morajo oziroma bodo morale biti vse samo še skoraj ničenergijske. Pri projektiranju transformatorske postaje dejansko prevladuje elektro stroka, pri projektiranju osrednje kotlovnice daljinskega ogrevanja strojna stroka, pri projektiranju samo še (sNE) stavb, glede na vse predstavljeno, pa ne bi smela prevladovati nobena!

Zato bi veljalo v noveli **gradbenega zakona** (GZ) v 12. členu takoj ustrezno preoblikovati tretji odstavek 12. člena, in sicer tako, da pri projektiranju stavb upošteva integralno načelo.

MITJA LENASSI, predsednik upravnega odbora matične sekcije strojnih inženirjev v **Inženirski zbornici Slovenije**



IKEA V SLOVENIJI gradnjo naj bi do septembra prihodnje leto končal pidovski baron JUŽNA V IKEI, ŠVEDSKEM POHIŠTVENEM GIGANTU S SPREJEMLJIVIMI CENAMI

■ V VERIGI TRGOVIN s cenovno sprejemljivim pohištvom solidne kvalitete Ikea dobite poleg vseh mogočih reči za dom tudi Južno. A seveda le v Sloveniji. Trgovino v Ljubljani namreč gradi CGP iz Novega mesta, ki je v lasti Darija Južne, četrtega najbogatejšega Slovenca, ki je začel bogateti, ko je ustanovil svojo pooblaščen investicijsko družbo (pid) in začel sprejemati certifikate državljanov Slovenije.

Dari Južna je med tistimi Slovenci, ki so si v času tranzicije ustvarili kapital s pidi, najmanj razvpit, če ga primerjamo z ostalimi pidovskimi baroni, denimo z Darkom Horvatom iz Aktive, kjer naj bi poniknilo več kot sto milijonov evrov, ali pa s Stanetom Valantom in njegovim NFD Holdingom, ki je propadel po sodelovanju z Igorjem Bavčarjem pri privatizaciji Istrabenza.

Dari Južna je v primerjavi z omenjenima in s še nekaterimi ostalimi Slovenci, ki so osnovo svojega premoženja vzpostavili kot lastniki pidov s certifikati slehernikov, precej anonimen oziroma »low profile«, kot rečejo v angleško govorečem svetu. Pa je res?

PERSPEKTIVA ZA JUŽNO

Resen kapital je Južna začel ustvarjati, ko sta z ženo Vesno leta 1993 ustanovila podjetje Perspektiva, ki je leta 1996 postalo PERSPEKTIVA FT, d. o. o., prava borzna hiša. To so bila leta trgovanja s certifikati slovenskih državljanov. A pravi denar je prišel nekaj let kasneje. Leta 2000 je Južna od zavarovalnice Tilja kupil družbo za upravljanje Vizija in prav ta nakup se mu je še kako obrestoval; v Viziji je bilo namreč ogromno neizkoriščenih certifikatov, kar mu je omogočilo vlaganja prek Vizije v raz-

lična podjetja in tako imenovano pletenje lastniške mreže, ki ostaja do danes. In se še širi.

POLITIČNE POVEZAVE

Že leto po nakupu Vizije je od Soda kupil 40-odstotni delež enega večjih državnih gradbincev, CGP, nekaj let kasneje pa je Južna s soprogo postal še lastnik sevnjske Lisce. Kot rečeno, Južna, sicer Metličan po rodu, je v primerjavi z drugimi pidovskimi baroni in kasnejšimi tajkuni malo znan javnosti. Po mnenju poznavalcev je vzrok ta, da zna spretno krmariti tudi s politiko. Nikoli se ni postavil na eno ali drugo stran slovenskega političnega prostora; čeprav naj bi bil sošolec nekdanjega SDS-ovega ministra in enega vidnejših SDS-ovcev, Andreja Vizjaka, je dobro sodeloval tudi z ožjimi sodelavci Toneta Ropa, ko je ta nasledil Janeza Drnovška na čelu vlade, tudi z ljudmi iz Pahorjeve vlade naj bi sodeloval zgledno in tako naprej. Pri čemer poznavalci opozarjajo, da je Južna rad pomagal politikom, če je lahko, a naj bi za svoje usluge politiki vedno znal izstaviti račun in izkoristiti »dobre« oziroma oportune odnose s politiko. Nekateri ga pri tem vidijo kot nekakšnega lokalnega Ivana Zidarja, ki je zase večkrat celo javno povedal, da odlično sodeluje tako s Cerkvijo kot s komunisti.

OBSOJENI (NE) TAJKUN

Južna je torej svoj imperij gradil tudi s pomočjo politike, a nikoli na tak način, da bi se ga kateri pol politike že lež znebiti. O sebi je medijem večkrat dejal, da ni tajkun, čeprav je njegov način dela podoben drugim slovenskim mogotcem, ki jih imamo za tajkune. Bil je tudi pravnomočno obsojen, pravzaprav se je pogodil s tožilstvom in tako priznal pranje denarja in oškodovanje CGP. Pred šestimi leti, torej leta 2013, mu je zato sodišče naložilo kazen v višini 1,31 milijona evrov (do takrat najvišja dosojena kazen), opraviti pa je moral še 1260 ur koristnega dela ter 187.000 evrov dati v dobrodelne namene. Južna je s tem denarjem obdaroval bolnišnice. Torej tudi pri Južni ni vse čisto.

RADODARNA DRŽAVA

V zadnjih letih je dejansko opustil borzno posredovanje in se posveča predvsem tekstilu z Lisco in **gradbeništvu** prek CGP, kjer je pravi denar, tudi od države. Predvsem od države. Erar razkriva, da je družba CGP, d. d., ki jo lastniško obvladuje Južna oziroma zakonca Južna, od leta 2003 do oktobra letos od države prejela 624.767.874,58 evra.

Status zakoncev Južna, ki svoj imperij obvladujeta iz ljubljanskega WTC-ja, na Managerjevi lestvici najbogatejših Slovencev tako ni nepričakovan, gibljeta se med elito najbogatejših. Na lestvici najbogatejših leta 2018 sta bila s 100 milijoni premoženja na 12. mestu.

JUŽNA NA SLABI BANKI

Je pa zakonca Južna in tudi njune naložbe tako kot vse gospodarstvenike prizadela gospodarska kriza, lep del njenega premoženja se je namreč prenesel na slabo banko oziroma Družbo za upravljanje terjatev bank (DUTB); vendar jima je uspelo pri DUTB poplačati terjatve v vrednosti 62 milijonov evrov in sta spet lastnika vsega svojega premoženja. Nekaj sta odplačala z lastnim denarjem, nekaj pa z dolgoročnimi posojili, ki sta jih najela.

LASTNIKA PETROLA

Dari in Vesna Južna se torej ne ukvarjata več z borznim posredovanjem, imata pa prek dveh holdingov Vizija v lasti poleg CGP še Tiskarno Novo mesto, IGM Strešnik in druge naložbe. Med drugim sta največja »mala delničarja« Petrola, saj imata v lasti skoraj deset odstotkov tega državnega trgovca z naftnimi derivati in energetiko. Zakonca Južna bi lahko prav pri Petrolu odigrala ključno vlogo pri privatizaciji, saj so se potencialni kupci Petrola že zanimali za nakup njunih delnic oziroma za pomoč pri prevzemanju deleža, ki v Petrolu omogoča odločanje.

GRADBENI POSLI

Glavni panogi zakoncev Južna sta danes tekstil in gradbeništvo. Predvsem slednje je tisto, ki prinaša denar, pa ne zgolj zaradi državnega denarja, čeprav zneski, ki jih CGP-ju nakazuje država, niso zanemarljivi. Pred kratkim je

podjetje končalo Lidlov logistični center v Arji vasi – gre za največje skladišče pri nas, zdaj pa bo gradilo še ljubljansko Ikeo. Gradili bodo tudi poslovno-stanovanjski objekt Šumi v centru prestolnice, nakupovalni center Spar v ljubljanski Šiški in še mnoge druge reči. Med drugim je CGP Darija Južne oddal tudi ponudbo za gradnjo druge cevi karavanškega predora. Seveda v posel ne bi šli sami, ampak so se prijavili v kompaniji s podjetji Implenja Österreich in Implenja Švica. Njihova ponudba je bila v višini 121,5 milijona evrov. Izbrani niso bili, saj so bili za pol milijona dražji – celo od konzorcija podjetij, zbranih okoli Kolektorja CPG Stojana Petriča, ki naj bi bil po politični liniji glavni kandidat za gradnjo, potem ko so s pritožbami izrinili turški Cengiz, ki bi cev predora gradil za slabih sto milijonov, kar je nekako ista cena, za kakršno svojo polovico gradijo Avstrijci.

Dari Južna ima v času, ko se v Sloveniji na veliko gradi, zlato priložnost, da svoj imperij okrepi, tudi kar zadeva zmanjšanje dolgov; in kot povedo poznavalci, ima vedno možnost podpore tudi med politikami, ki naj bi bili primorani za tako in drugačno podporo Južni pomagati. Ja, nobena »južna« ni zastoj, kar bosta gotovo vedela zakonca Dari in Vesna Južna, ki sta iz Metlike prišla v Ljubljano in zdaj gradita za Nemce in Švede, možnost pa imata dejansko povezati Slovenijo z Avstrijo. In obenem še bolj obogateti.

(Gašper Petovar)

624

milijonov in še nekaj sto tisoč evrov je leta 2003 od države prejel CGP Darija Južne.

1500

ljudi naj bi trenutno zaposlovale družbe, ki jih lastniško obvladujeta zakonca Južna.

1260

ur koristnega dela je moral poleg visoke denarne kazni opraviti Dari Južna zaradi oškodovanja CGP in pranja denarja.

Več kot 60 milijonov terjatev do Južne se je preneslo na DUTB, a naj bi jih že poplačal.

Skoraj 200 tisoč evrov je moral Južna darovati v dobrodelne namene po kazni sodišča.



CGP gradi nekaj največjih gradbenih projektov v Sloveniji.







OBVOZNICA VODICE

V Vodicaх že peti protestni shod zaradi obvoznice

V Vodicaх se bo zaradi neizpolnjenih obljub o letošnjem začetku gradnje vodiške obvoznice na protestnem shodu v torek že peti zbralo okrog 300 občanov Vodice in njihovih podpornikov. Proteste nameravajo nadaljevati do začetka gradnje obvoznice.

✂ Anita Vošnjak

VODICE. Občina Vodice in civilna iniciativa za gradnjo vodiške obvoznice zaradi neizpolnjenih obljub države, da bo obvoznica Vodice končana v tem letu, v torek, 5. novembra, pozivata občane na že peti protestni shod za njeno **graditev**. Zbrali se bodo ob 16. uri pred kulturnim domom in se pol ure organizirano sprehajali po pločnikih in prehodih za pešce na prometno najbolj obremenjeni Kamniški cesti skozi Vodice, ki jo po javno dostopnih podatkih števecv prometa prepelje približno 10.000 osebnih in približno 1700 težkih tovornih vozil na dan.

»Občani Vodice imamo dovolj nevarnosti za naše otroke, ki hodijo po cesti

v šolo, hrupa, 24-urnega tovornega prometa, ogromno prometa in uničevanja hiš ob cesti,« so zapisali v vabilo. S shodom, na katerem pričakujejo okrog 300 občanov in drugih podpornikov, od pristojnih državnih institucij znova zahtevajo izpolnitev pred dvema letoma dane obljube prometnega ministra Petra Gašperiča, da se bo obvoznica začela graditi v tem letu oziroma bo končana najkasneje v naslednjem letu.

Vsak mesec nov protestni shod

Ob podpori občinskega sveta in župana Aca Franca Šuštarja občina in občani pristojne državne institucije hkrati »urgentno javno pozivamo, da izdajo prehodno soglasje, da ponovna presoja vplivov na okolje ni potrebna, in nemudoma pridobijo gradbeno dovoljenje in začnejo graditi obvoznico Vodice,« so poudarili na občini. V nasprotnem primeru bodo v skladu s sprejetim sklepom občinskega sveta v prihodnjih mesecih vse do izdaje gradbenega dovoljenja še naprej izvajali vsakomesečne protestne shode z enako zahtevo – da se takoj začne gradnja obvoznice.

Kot še pravijo na občini, so bili nedavno neuradno seznanjeni, da je agencija za okolje pridobila vsa manjkajoča soglasja, ki omogočajo pridobitev grad-

benega dovoljenja na osnovi obstoječe presoje vplivov na okolje in okoljevarstvenega soglasja. Zato nestrpno čakajo na uradno odločitev agencije, da se lahko projekti za gradbeno dovoljenje vložijo v letu 2019 in gradbeno dovoljenje pridobi v prvi polovici leta 2020, poudarjajo na občini. Ob tem pojasnjujejo, da so vsa zemljišča za gradnjo obvoznice pridobljena, da je izdelana projektna dokumentacija in projekt za gradbeno dovoljenje ter v državnem proračunu zagotovljena sredstva za gradnjo.

Manjka le okoljevarstveno soglasje

Problem je le soglasje agencije za okolje, ki je leta 2011 to soglasje že izdala, a je zaradi neaktivnosti državnih institucij poteklo. »Na občini Vodice smo prepričani, da ni potrebe po ponovni pridobitvi okoljevarstvenega soglasja, ker v prostoru ni novih in drugačnih dejstev, razen povečanega prometa skozi naselje Vodice!« poudarjajo na občini. Ker po skorajšnjem odprtju manjkajočega dela mengeške obvoznice pričakujejo še dodatno povečanje prometa na preobremenjeni cesti skozi Vodice, je po njihovem mnenju še toliko bolj pomembno, da se takoj začne tudi gradnja vodiške obvoznice. x

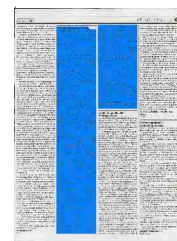
Doprinos obvoznice Vodice

Občina Vodice se že desetletje sooča s prekomerno prometno obremenitvijo cest skozi naselje Vodice, kar ustvarja nevarno okolje za uporabnike teh cest (predvsem otroke, ki hodijo po cesti v šolo) ter povzroča hrup, onesnaženje zraka, visoke tresljaje, uničevanje hiš v neposredni bližini in slabša kvaliteto življenja. Rešitev vidijo v gradnji približno 2,23 kilometra dolgega novega cestnega odseka Vodice–Žeje, ki je

del cestne povezave Želodnik–Mengeš–Vodice. Z njim se bo povečala pretočnost prometa skozi naselje in zagotovila večja prometna varnost vseh udeležencev v prometu ter boljša kakovost bivanja prebivalcev celotne občine. Hkrati bo odsek bolje povezal Gorenjsko in Štajersko, izboljšala se bo prometna varnost na izvozu z avtoceste, onesnaženost okolja vseh okoliških občin pa znatno zmanjšala.



V Vodica v torek že peti shod za takojšnjo gradnjo obvoznice Vodice. 📷 Občina Vodice



Prerekanje za oslovo senco

V zadnjih tednih polnijo časopisne stolpce poročila o nesoglasjih med **IZS (Inženirska zbornica Slovenije)**, predsednik Črtomir Remec, univ. dipl. inž.) in njihovo Matično sekcijo gradbenikov (predsednik Andrej Pogačnik, univ. dipl. inž.) na eni strani ter ZAPS (Zbornica za arhitekturo in prostor) na drugi strani.

Poklical sem oba omenjena predsednika, ki sta bila takoj za to, da se dobimo. Z žal že pokojnim očetom prvega sva začela sodelovati še kot mladeniča, z drugim pa ob začetku njegove strokovne poti, ko nas je za vedno zapustil naš dolgoletni statik inž. Klemenčič. Srečanje starih prijateljev ne bi moglo biti bolj prijetno in kljub manjšim razhajanjem bolj harmonično. Moj namen je bil zgladiti nesoglasja med našima strokama, ki sta ključni za obstoj in razvoj celotnega gradbenega sektorja, ta pa za dobršen del prihodkov gospodarstva. (Ob tej trditvi se iskreno opravičujem vsem drugim kolegom najrazličnejših poklicev, ki danes sodelujejo domala že pri najmanjšem posegu v prostor in le redki med njimi (še) niso člani ene od obeh zbornic – omemba vsakogar od njih bi že skoraj napolnila polovico tega spisa.) Predvsem pa sem v tem pogovoru hotel zaježiti prekipevajoče navdušenje članov ene in druge strani, ki z gorilam podobnim trkanjem po prsih polnijo pisma bralcev.

Po našem večurnem razgovoru sem skoraj verjel, da sem ju prepričal o nesmiselnosti nadlegovanja javnosti še z našimi medsebojnimi odnosi, ko je že tistih v zdravstvu preveč. Sam se v mešanje te kaše nisem nameraval spuščati. A glej, kot da bi se bili zmenili, da se nismo ničesar dogovorili, kot da se sploh nismo srečali, sta se oba prijatelja spet pojavila v Delu in me tako rekoč prisilila, da se oglasim še jaz! Ima pa takšno razgaljanje vsaj eno dobro stran. Ker že rahlo diši po škandalu, začenja to prerivanje zanimati tudi tiste, ki se sicer za naše delovanje sploh ne bi zmenili! Odprla se je torej lepa priložnost, da poskušamo osvetliti, kakšen vpliv imata arhitekt in gradbeni inženir na današnjo Slovenijo in kakšni vlogi bi v jutrišnji – vsaj do korupcije manj tolerantni družbi – morala odigrati. Po plačilu sodeč namreč Slovenci v začetku 21. stoletja veliko bolj cenimo zdravniške in pravniške poklice kot kateregakoli strokovnjaka v **gradbeništvu**, arhitekturi in urejanju prostora.

Za začetek se moramo ponižno dogovoriti, da ni višjega ali nižjega poklica, temveč da se je vsak od nas glede na nagnjenja in lastne danosti izšolal le za določen del opravil ter da se poklici že jutri utegnejo cepiti še bolj, kot so se pospešeno od renesanse do danes; da je vsakršno projektiranje eno od ključnih del v urejanju prostora in **gradbeništvu**: če je projekt zanič, je še tako dobro po njem izveden objekt v svojem najglobljem bistvu slab; da najpomembnejši del projekta niso izvedbeni načrti, temveč nosilna zamisel idejnega načrta najbolje dokazuje prav te dni v Delu prikazana preureditev nekdanje Cukrarne v bodoči vrhunski sprejemni in razstavni prostor Ljubljane. Prikazano spremembo si je bil sposoben zamisliti le arhitekt, zmagovalec natečaja za ta del mesta, in ne kdorkoli od ostalih inženirjev-konzultantov, ki bodo sodelovali pri izvedbi ideje; da – kot v vseh poklicih – tudi med inženirji in arhitekti obstaja širok razpon sposobnosti, in drugič, da osebe, ki so

nadarjene (ne pa tudi izučene) celo za zahtevnejše inženirske ali oblikovalske naloge, najdemo v kateremkoli poklicu.

Ob pregledu doslej objavljenega je mogoče ugotoviti:

1. Novi **gradbeni zakon** teži k ureditvi, kakršno imajo v večini držav zahodnega sveta, nekatere še izpred druge svetovne vojne. Da je proti naročniku vodja projekta edini odgovoren za vse napake in pomanjkljivosti projekta ter popolno usklajenost posameznih njegovih delov. Zlasti v pisnih bralcev pa so se pojmi za tri odgovorne funkcije »udeležencev gradnje« – za vodjo projekta, vodjo nadzora in vodjo gradnje – večkrat zamešali.

2. Za zdaj je iz obvez projektanta izločen le nadzor nad gradnjo, ki je na zahodu praviloma prav tako v njegovih rokah, že zato, ker naročnik od njega zahteva predvsem, da ne preseže dogovorjenega predračuna. Prav to je eden od glavnih vzrokov za vztrajanje, da vodenje projektov (visokih) stavb ostaja v rokah arhitektov. Kajti ko bomo morali tudi v Sloveniji skrbeti neko investicijo na dogovorjeno vsoto, bo prav arhitekt, ki je v svojih popisih določil prav vse elemente in materiale neke stavbe, tisti člen izvedbene verige, ki bo najlažje našel še sprejemljivo rešitev, da bo kljub nižjemu strošku celota še vedno ohranila zaželen videz in primerno kvaliteto.

3. Vendar predstavlja že zdajšnja ureditev za naše arhitekta, zlasti v manjših birojih, komaj obvladljivo spremembo. Še posebej ob čedalje pogostejših zahtevah po enotni BIM-dokumentaciji (ki do zdaj šepa predvsem pri konzultantih) predlagam, da se Zbornici dogovorita za nekaj skupnih prostovoljnih tečajev o vodenju projektov in v soglasju z ministrstvom za okolje in prostor (MOP) mogoče najdeta rešitev, ki bo zadovoljila vse.

4. Ne dvomim, da ima vsaj eden od motivov za tako odločen upor članov **IZS** proti nekaterim členom **gradbenega zakona** finančno podlago. Kajti »imeti škarje v rokah« je zelo dvoumna sintagma, čeprav v ničkorupcijski družbi to ne bi smela biti.

5. To, o čemer bi se vsi doslej omenjeni morali začeti resno in iskreno dogovarjati, sta etika in morala naših ravnanj. V času, ko so teorije in tehnične rešitve skoraj do zadnjega detajla na spletu dostopne vsem, v svoji sredi ne bi smeli trpeti kolegov, ki se niti toliko ne potrudijo, da bi se naučili zrisati dostojne, to je racionalne stanovanjske tlorise, in takšno zasnovo ter toplotno zaščito konstrukcije, da se v socialnih stanovanjih ljudem z minimalnimi dohodki ne bi bilo treba neprestano boriti s plesnijo, kašljem in drugimi iz slabe stanovanjske klime izvirajočimi boleznimi otrok!

6. Zadnjo prošnjo bi rad naslovil na ministrstvo za javno upravo in MOP. Kajti kljub vsem naporom za zmanjšanje obsega dokumentacije in potrebnih postopkov se oboji kar nočejo resno skrbeti. Ne, kar se papirja tiče, ne, kar zadeva potreben čas, da se nekaj sprejme ali uredi. Skrajni čas je za temeljito prenovu državne administracije. Vsa Evropa se trudi v to smer. Ali se ne bi mogli vsaj enkrat postaviti med tiste v prvih vrstah?

Janez Lajovic, arhitekt,

ustanovni in častni član obeh zbornic ter eden od dveh kandidatov za prvega predsednika **IZS**



Arhitekti, gradbeniki in druge stroke

Za boljše razumevanje napisanega naj poudarim, da cenim arhitekturo kot stroko in v njenih posameznih smereh tudi arhitekturo kot umetnost. Poraja pa se mi niz vprašanj, ki izključujejo ekskluzivno vlogo arhitekta pri vodenju projektov stavb in v prihodnosti verjetno še česa drugega.

Arhitekti poskušajo tudi s pomočjo svoje zbornice ZAPS dokazati, da so pri projektiranju stavb predvsem umetniki in zato edini poklicani za vodenje projekta. Pri tem pozabljajo, da je projektiranje, tudi arhitektonsko, strokovno, timsko in interdisciplinarno delo. Estetika vsekakor ni ena od bistvenih zahtev pri načrtovanju stavbe, tudi po trenutno veljavnem (**gradbenem zakonu**) GZ ne. Arhitektonska zasnova, dimenzije in oblika stavbe so odvisne od niza zunanjih vplivov, kot so prostorski plani, zahteve naročnika, upoštevanje strokovnih standardov, ki predpisujejo minimalne dimenzije prostorov in stavbne opreme, tehnoloških zahtev opreme, ki bo uporabljena v stavbi ... Svoboda umetniškega oblikovanja je tako zelo omejena. Da bi vsak načrt arhitekture poimenovali umetniško delo in posledično avtorsko delo univerzitetnega inženirja arhitekture, z vsemi posledicami, ki jih takšna uvrstitev prinaša, je nerealno in nepošteno, tudi do drugih strok, ki sodelujejo pri zasnovi in načrtovanju objekta. Če potegnem vzporednico z drugimi deli projekta, na primer s statičnimi analizami, lahko trdim, da nikomur iz gradbene stroke ne pade na um, da bi svoj del projektne dokumentacije poimenoval, na primer, umetniško ali znanstveno delo.

Drznil si bom napovedati problematiko, ki izhaja iz zelenih avtorskih pravic arhitekta v projektu. To, kar je danes estetsko sprejemljivo, bo jutri tarča kritik samih arhitektov in bo pripeljalo tudi do odločitve lastnika objekta, da bo stanje spremenil po svojem okusu (na primer: fasado iz današnje arhitekturno moderne in estetsko sprejemljive črne barve bo prebarval na belo). Takrat se bo pojavil arhitekt (avtor »umetnine«) ter ugotovil, da je njegovo avtorsko delo spremenjeno (uničeno). Ali bo dosegel vrnitev v prvotno projektno stanje in odškodnino? Estetika je muha enodnevnica in zelo odvisna od okusa posameznika ali skupine posameznikov, ki kreirajo njeno politiko. Izgradnja, na primer stanovanjske hiše, se lahko malokrat deklarira kot arhitektonska umetniška stvaritev in je statistično gledano izredno redek dogodek.

Aktualni **gradbeni zakon** (GZ) estetike ni uvrstil

med bistvene zahteve za stavbe. Estetski kriteriji niso določeni, se pa s časom in v prostoru spreminjajo. Ali je bila zaradi tega v GZ izpuščena revizija načrtov? Ali so bili ti kriteriji ocenjevanja arhitekturnega načrta po zakonu o **graditvi** objektov (ZGO-1) preveč odvisni od individualnih pogledov revidenta in so povzročali preveč težav projektantu arhitekture? Pri ostalih strokah je situacija drugačna, saj se da vsaka projektirana rešitev eksaktno kontrolirati na osnovi standardov ali fizikalnih zakonov.

Arhitekti se očitno čutijo ogrožene pri svojih poslovnih aktivnostih, povezanih z gradnjo stavb, in so napeli vse sile, da bi popolnoma obvladovali to področje. Priznati jim je treba, da so pri tem kar uspešni. Strateško so zasedli veliko večino »odločujočih« (decision-making) mest v strukturi državne uprave (MOP) in dirigirajo simfonijo gradnje po svojih notah. Že priprava novega GZ je jasno pokazala takšno stanje. Praktično so bile zavrnjene vse bistvene pripombe inženirske stroke, ki so bile uradno poslane na MOP v času priprave GZ in so kazale odstopanja od arhitektskega videnja problematike. Tudi v praksi se tolmači GZ v prid arhitekturi kot stroki (MOP v navodilih upravnim enotam za izdajanje gradbenih dovoljenj: prevladujoča stroka pri gradnji stavb je arhitektura in zato je lahko vodja projekta izključno arhitekt).

Zanimivo bi bilo vedeti, kako dojemajo kolegi arhitekti razvoj bivalne kulture v smeri »pametne hiše« ali »pametnega mesta« (smart house/smart city). Tu gre za uvajanje najnovejših tehnologij, digitalizacije, avtomatizacije, robotizacije v vsakodnevno bivalno okolje. Ali si tudi na tovrstnih področjih predstavljajo svojo vodilno vlogo? Za zaključek poudarjam, da nimam nič proti, da funkcijo vodje projekta pri stavbah zasede tudi arhitekt, vendar mislim, da je absolutno napačno z zakonom predpisovati, da je to lahko izključno On.

Obstajajo tudi druge stroke, ki so in so bile tudi do sedaj sposobne opravljati to funkcijo. Zakon se ne bi smel spuščati na raven formiranja projektne tima, temveč je jasno, da je to naloga in polna odgovornost prevzemnika posla, gospodarskega subjekta, ki nastopa kot Projektant.

dr. Branko Zadnik, univ. dipl. inž. grad.,
Ljubljana



Začetek megaprojekta desetletja

KJER BO ŽELEZNICA

SEKALA DIVJINO

O NEDAVNEGA TEMNO ZELENE KRAŠKE HRIBE zajedajo blatne rjave lise. Tam, kjer so desetletja zevale le opustele vrtače in kjer je raslo neprehodno grmičevje, so danes improvizirani kamnolomi, kjer so se dvigala drevesa, nastajajo ceste, in kjer so se prosto spuščala pobočja, jih zdaj sekajo oporni zidovi ter škarpe. Z gradnjo cest, ki bodo prepredle kraško hribovje, se je pravzaprav začel megaprojekt desetletja, saj so to prvi nastavki za drugi železniški tir med Divačo in Koprom.

D

Anja Hreščak

FOTOGRAFIJA

Luka Cjuha

Igor Grmek je stal na koncu utrjene blatne poti sredi ozke doline in s prstom kazal nekam proti gozdnatemu pobočju pred njim. »Najprej moramo do dna hriba izsekati gozd, da bomo lahko zgradili serpentinasto cesto in da bodo potem lahko zgradili viadukt čez dolino,« je rekel.

Majhna informativna tabla je označevala lokacijo nekdanje partizanske bolnišnice Beka. To je bil edini dokaz, da je ta navidez neprehodna gmajna nekdanj nudila zavetje uporniškemu gibanju. Odtisi šap divjih prašičev in srn v blatu pričajo, da človeška civilizacija desetletja ni motila živalskega kraljestva in da se divjad novega ritma in vsiljivcev še ni privadila. Šelestenje gostega vejevja bi bilo skoraj oglušujoče, če ne bi vanj še mnogo glasneje rezalo brnenje težkih gradbenih strojev nekje v ozadju. Okrog 170 delavcev, 35 bagrov in vsaj še enkrat toliko težkih tovornjakov vsak dan v tem kanjonu izkoplje in predela 1300 kubičnih metrov zemljine.

»Tukaj bo zaradi zahtevnega terena potrebnega kup premoščanja, pilotiranja, opornih zidov,« je razlagal Grmek. »Najvišji oporni

zid, ki ga bodo morali kasneje zgraditi gradbinci, bo visok skoraj trinajst metrov,« še navrže in na strm teren doline Glinščice pripelje dogajanje iz ljubljanskih pisarn Državne revizijske komisije.

Varovanje narave zahteva gradbeno improvizacijo

Igor Grmek je inženir **gradbeništva** in vodja projekta gradnje dostopnih cest, ki jih družba Kolektor CPG gradi tam, kjer bo nekoč tekel drugi železniški tir med Divačo in Koprom. Kolektor CPG je bil skupaj z EuroAsfaltom izbran na prvem izmed vsaj štirih velikih razpisov družbe 2TDK. Usoda drugega razpisa je v rokah državnih revizorjev, ki pravkar presojujejo, ali je najcenejši, najprej izbran in kasneje neizbran gradbinec v svoji prijavi na razpis navedel verodostojne podatke. Odločajo o tem, ali je v preteklosti res že zgradil več kot osem metrov visok in več kot petdeset metrov dolg oporni zid oziroma ali je o tem v svoji prijavi lagal. Ta podatek je ključen, saj bo moral gradbinec – kdorkoli že to bo – tukaj ob reki Glinščici zgraditi še nekaj metrov višji oporni zid.

A da bodo to sploh lahko naredili – da bodo lahko gradbinci v dolino spravili gradbene stroje, da bodo lahko tovornjaki, bagri in kopači dostavljali in odvažali material ter delavci zgradili galerijo in mostova čez dolino in da bodo zatem lahko gradbinci izkopali še osem predorov ter nazadnje v njih položili železniške tire – morajo najprej zgraditi ceste. To je začetek gradbenega megaprojekta desetletja.

Kolektor CPG in Euro-Asfalt ter njuni podizvajalci v zaledjih vasi Lokev, Mihele, Beka, Črni Kal, Tinjan, Osp in Osapske doline gradijo kar 20 kilometrov teh cest za slabih 12 milijonov evrov. Najdaljša nova cesta bo dolga nekaj manj kot štiri kilometre, najkrajša okrog sto metrov. Trase so ponekod že vkopane v hrib, a vse še neasfaltirane. Asfalt bodo polagali od novembra do približno maja ali junija naslednje leto. »Čez leto in pol bi lahko bil zgrajen še nov most,« v dolini le slabih šest kilometrov od morja doda Grmek.

Čez kakšno desetletje bo skozi in čez to pokrajino tekla glavna tovarna žila iz koprškega pristanišča v notranjost države. Toda ta ne bo bistveno preoblikovala kraške pokrajine. Še zlasti to velja za zavarovano območje Krajinskega parka Beka. Nova železnica ne bo speljana po pobočjih, temveč pod in nad njimi. Drugi tir bo sestavljen iz osmih glavnih predorskih cevi in treh tako imenovanih servisnih cevi, ki so hkrati nastavki za dvotirno progo. Varstveni standardi namreč zahtevajo, da imajo vsi predori, ki so daljši od treh kilometrov, zgrajeno tudi vzporedno servisno cev za evakuacijo.

Čeprav bo drugi tir dolg le 27,1 kilometra, bodo gradbinci dejansko zgradili 37,4 kilometra vseh predorskih cevi. Predore, ki naj bi jih začeli kopati konec naslednjega leta, bodo gradili 24 ur na dan, sedem dni v tednu. Cest trenutno ne gradijo s takšnim tempom, a okoljevarstvenim zahtevam se vendarle ni mogoče izogniti.

»Težko je to narediti tako, kot so si zamislili okoljevarstveniki. Gradbeni posegi in varovanje naravne dediščine v dolini Glinščice pogosto ne gredo skupaj... A tukaj druge izbire nimamo. Potrebne je veliko improvizacije,« skomigne z rameni Grmek. Sedem, osem metrov visoke škarpe in oporne zidove za ceste morajo na drsečo se flišno podlago graditi s kamnitimi bloki, a brez veziva vmes, saj uporabe betona naravovarstveniki ne pustijo.

Reka spodaj je tako kristalno čista, da v njej živijo rečni raki, v krošnjah gnezdiijo netopirji in nekaj ducatov različnih vrst

ptic, med drugim tudi sove, velike uharice. »Res toplo priporočam izlet,« pove Grmek, sicer doma iz Kopra. Vse živali so okoljevarstveniki natančno popisali in jih bodo znova po koncu gradnje. Tista zatočišča netopirjev, ki jih bodo zaradi poseka dreves uničili, bodo poskušali nadomestiti tako, da bodo v druge krošnje namestili 45 novih netopirnic.

Odkrivajo jame in vrtače

»Ko smo prišli, smo videli le neprehodno kraško gmajno,« se spomni Grmek. »Najprej jo je bilo treba posekati. Vsa drevesa so prej prešteli in označili strokovnjaki zavoda za gozdove. Potem smo začeli minirati skale,« opisuje. Posekana drevesa je družba ZTDK z razpisom prodala najboljšemu ponudniku, ki jih zdaj odvažajo v dolino. Tudi miniranje ni več to, kar je včasih bilo; stroj v steno zvrta vrtine, ki jih delavci napolnijo z gospodarskim eksplozivom oziroma razstrelivom, potem pa skalnato steno sofisticirano razstrelijo tako, da se navpično sesuje v kamen. Apnenec nato na kraju samem drobijo in predelujejo, da ga bodo kasneje znova uporabili.

»Veliko večino materiala, ki ga dobimo, recikliramo. Vse, kar je mogoče, bomo znova uporabili za nasipe, kamnite zidove, urejanje strug, za podlago oziroma tampon pod asfaltom cest... Tako rekoč ves kamen se da znova uporabiti. Dejansko bo zavrženega zelo, zelo malo materiala,« razlaga Grmek. Apnenec je navsezadnje odličen material za gradnje, ki se obetajo.

Dobrih dvajset minut vožnje po kozinskih cestah, ki tamkajšnje vasi povezujejo že desetletja, v okolici vasi Lokev je točka, kjer se bo železnica prvič spustila pod zemljo. Pred vhomom v skoraj sedem kilometrov dolg načrtovan predor na trasi drugega tira je zdaj široko gradbišče, kjer mrgoli delavcev in tovornjakov, tam je tudi osrednji kamnolom. Tovornjaki ves čas vozijo po edini ozki regionalni cesti do izvoza za avtocesto, dovažajo in odvažajo material. Ta del gradbišča ni neposredno ob dolini Glinščice in teren na gradbišču ni tako strm, zato je tukaj prostora za kopico tovornjakov, demperjev in kopalne garniture.

Vaščani – kakšnih šesto jih je še v vasi Lokev – vse skupaj kar dobro prenašajo. Pritožili se še niso in tudi do gradbišča ne hodijo prav pogosto. »Ob vsakem miniranju gremo do hiš in z instrumenti za merjenje potresov preverimo seizmično aktivnost. Kontroliramo tudi hrup in prah. Če bi bilo česa več od dovoljenega, bi tukaj morali nehati izvajati tisto aktivnost, ki povzroča preveč treslajev

ali prahu, in najti drugo rešitev. A za zdaj smo uspešni in se tresljaji ne čutijo,« pojasnjuje Grmek.

Večina domačinov je tudi precej potrpežljivih. Marsikdo izmed njih dobro ve, kako je živeti relativno blizu velikega gradbišča, saj je bil tukaj že takrat, ko so gradili primorsko avtocesto. Nova regionalna cesta, ki bo nazadnje speljana mimo vasi, bo povezana z obstoječo cesto med Lokvijo in Divačo ter bo po koncu gradnje drugega tira prešla v last lokalne skupnosti.

»Cesta do vhoda v tunel se bo v spirali spuščala do globine 22 metrov,« po kakšnih deset metrov globoki gradbeni jami, ki jo obkrožajo oranžno-rdeče-sive apnenčaste stene, kaže Igor Grmek. »Stojimo na trasi bodoče železnice. Usek koridorja bo več kot 50 metrov, globina 22 metrov in širina 30 metrov,« poskuša naslikati laiku težko predstavljivo sliko. Ko so začeli izsekavati grmičevje in kopati, so tukaj našli opustelo in zaraščeno vrtačo, kasneje, ko so začeli minirati, pa so naleteli še na niz podrlih kraških jam.

Prizorišče je malce prej obiskal tudi Tadej Slabe, direktor Inštituta za raziskovanje krasa, ki si ves čas ogleduje razkrito stanje, trenutno kapnike in sige. To so kemične usedline, ki jih vidimo v jamah. Nastajajo zaradi uhajanja ogljikovega dioksida iz kapljajoče podzemne vode, zaradi česar se začne izločati kalcit ali apnenec in se nalagati na stene jam. Razkrit niz kraških jam je za gradbince in krasoslovce presenečenje, a še vedno ne tolikšno, da bi vplivalo na dinamiko gradbenih del. Če se tudi v prihodnjih mesecih med gradbenimi deli ne bodo zgodili večji udori, razkrile velike kraške jame, bodo delavci vse ceste zgradili v roku in končali do pozne pomladi naslednje leto, čeprav so zaradi dveh referendumov začeli skoraj leto dni kasneje, kot so načrtovali.

Pričakovano in nepričakovano

Vasica Mihele je na drugi strani bodočega prvega predora drugega tira in šteje nekaj deset prebivalcev. Nekdaj je tod mimo že tekla enotirna železniška proga. Nanjo še vedno spominja majhna kamnita železniška postojanka. Stara železnica je bila položena v času Avstro-Ogrske leta 1887, minirana v času druge svetovne vojne in dokončno opuščena leta 1959. Tire so odstranili leta 1967 in desetletja kasneje tod uredili kolesarsko pot Trst-Kozina, med ljubitelji bolj znano kot pot ob stari železnici po dolini Glinščice. Ta kolesarska pot bo sčasoma postala del nove ceste, ki jo gradi Kolektorjev podizvajalec, družba CBE. Toda šele gradnja ceste je docela razkrila skrite bisere sta-

re železnice: več kot sto let star in 34 metrov dolg kamniti viadukt pod Nasircem. Edini viadukt na tej progi.

»Ko smo prišli, ga ni bilo videti, niti slučajno človek ni dobil občutka, da stoji nad dvajset metrov globokim prepodom. Zakrivala so ga drevesa in iz viadukta je raslo grmičevje,« se spomni **Sebastjan Grdina**, vodja gradbišč, ki jih je prevzela družba CBE. »Najbolj zahteven del tega gradbišča je bila postavitev delovnega odra. Kar veliko količino materiala, 2500 kubičnih metrov, je bilo najprej treba spraviti v globel,« razlaga stoječ ob obnovljenem viaduktu. Potem so delavci iz njegovih rež odstranili rastje, ga s kerherjem očistili in presenečeni ugotovili, da je v bistveno boljšem stanju, kot so pričakovali.

Ker so predvidevali, da je ogrodje viadukta napolnjeno z gruščem, so najprej nameravali vanj zvrtniti vrtine in skozi njih ogrodje napolniti s cementom, nato pa so ugotovili, da je notranjost pravzaprav grajena iz monolitnega kamna. Tako ga ni bilo treba polniti, znova so le zazidali krov viadukta ter ga z boka ojačali z jeklenimi cevmi, ki preprečujejo, da se lok razpira. Po koncu gradnje drugega tira bo viadukt spet del kolesarske poti. »Za nekaj sto let smo mu podaljšali življenje,« sklene Grdina.

Konec 19. stoletja je 19 kilometrov stare železnice od Hrpelj prek Kozine do Trsta 2500 ljudi zgradilo v 20 mesecih, več kot sto let kasneje pa bo 40 delavcev njen manjši, le štirikilometrski del obnavljalo tri mesece. »Fili-gransko delo,« pojasni Grmek. »Gradnja je tako kot kuha; tudi v kuhinji lahko uporabljamo različne pripomočke, od zajemalke in kuhalnice do čajne žličke, in na tem mestu pač moramo kopati s čajno žličko.«

Približno tako, kot so nekaj časa pred gradbinci kopali arheologi. Dokler slednji niso prišli v te hribovite gozdove, človeška noga kakšnih tisoč, dva tisoč let semkaj skorajda ni stopila.

»Poleti smo začeli kopati na arheološkem najdišču Špina in odkrili ostanke rimske nasebine, ki jo datiramo okrog 1. stoletja našega štetja,« pod Tinjanskim hribom, tam je namreč najdišče Špina, razlaga vodja arheoloških izkopavanj **Miha Murko**. Onstran strmega pobočja pod Tinjanom, ki so ga delno posekali, da bodo lahko zgradili cesto, ki bo vodila do štirih predorov, se zdaj odpira čudovit pogled na Trst, ki se nenadoma zazdi tako zelo blizu, da bi ga skoraj lahko dosegel z nekoliko daljšim skokom.

Arheologi so odkrili tudi dva stanovanjsko-

gospodarska objekta in grajene strukture, ki so povezane z oljkarstvom ali vinogradništvom. Trenutno je na Špini le še ducat arheologov, občasno pa jih je na posameznih večjih najdiščih delalo tudi več kot trideset. Na predvidenih možnih najdiščih sicer kopljejo neodvisno od gradbenih del, hkrati pa delajo tudi skupaj z gradbinci in oprezajo za morebitnimi nepričakovanimi najdbami. Na tak način so na najdišču Staje pri Ospu dočela nepričakovano našli kup rimske keramike in dva večja rimska objekta, pa jarke in terase, ki so povezani s poljedelskimi kulturami, morda pridelavo oliv ali trte. Vse to so odkrili daleč v stran od današnjih naselij ali prometnih koridorjev, pa tudi daleč v stran od rimske kolonije Tergeste.

»To območje smo seveda zavarovali in začeli z izkopavanji ter našli res neverjetno ohranjene zidove, dolge več kot dva metra, ki so del ville rustice, torej podeželske posesti. V njej smo odkrili tudi mozaične kocke, del fresk ... Vse to v sekundarni legi oziroma v plasteh. Glede na to predvidevamo, da se je prva uporaba tega objekta končala v sredini 1. stoletja našega štetja, nato so jo preuredili in uporabljali na drug način,« razlaga Murko. Villa rustica, ki so jo zdaj že ročno utrdili po

plasteh pod zemljo in zasipali nazaj, je bila vsekakor najbolj zanimiva najdba na tem območju, ne pa tudi edina nepričakovana. Ko so gradbinci izsekavali gozd in ruvali šture ter rušili nove zidove, je eden izmed njih nenadoma izruval tudi bronastodobno sulico.

»Ta sulica je bila vgrajena v zid, a je tako dobro ohranjena, da nas je vse osupnila. Ko smo jo prijeli v roke, nismo mogli verjeti svojim očem. Bila je nekorodirana in neuničena,« je navdušen Murko. Vse to je trenutno na Ptuj, kjer bodo najdbe oprali in obdelali, nazadnje pa bodo pristale v koprskem muzeju. »Če ne bi bilo teh nepričakovanih najdb, bi mi že zdavnaj končali z delom tukaj,« še pripomni.

Nepričakovane arheološke najdbe, zemeljske podlage in podzemni svet so uvod v tisto, kar morda čaka gradbince, ki bodo kopali predore. Teh hribov v času dokumentiranega ljudskega spomina ni razkopaval še nihče in tudi v tem je del odgovora, zakaj le 27 kilometrov železniške proge predvidoma stane milijardo evrov. Zgolj nepredvideno je po investicijskem programu vredno več kot desetino celotne vrednosti drugega tira oziroma več kot 133 milijonov evrov.

Usoda drugega razpisa je v rokah državnih revizorjev, ki pravkar presojujejo, ali je najcenejši, najprej izbran in kasneje neizbran gradbinec v svoji prijavi na razpis navedel verodostojne podatke.

Konec 19. stoletja je 19 kilometrov stare železnice od Hrpej prek Kozine do Trsta 2500 ljudi zgradilo v dvajsetih mesecih, več kot sto let kasneje pa bo 40 delavcev njen manjši, le štirikilometrski del obnavljalo tri mesece.



Osrčje doline Glinščice, kjer bosta prvi in drugi predor povezovala dva mostova in galerija. To je lokacija, zaradi katere so tako zelo pomembne reference gradbinca, ki bo gradil oba mostova in galerijo. Verodostojnost referenc najprej izbranega in nato neizbranega gradbinca pravkar preverjajo državni revizorji.

Na tem mestu v bližini vasi Lokve pri Divači se bo pod zemljo spustil prvi, 6,7 kilometra dolg predor na trasi drugega tira. Zgolj od izkopa dveh najdaljših predorov, od Divače do doline Glinščice in od doline Glinščice do Črnega Kala, pričakujejo več kot dva milijona kubičnih metrov materiala.





Na pobočju Tinjanskega hriba se bo načrtovana traugega tira v predzadnjem, sedmem predoru usmerila proti jugu in nato z načrtovanim viaduktom Vinjan prečkala dolino Vinjanskega potoka. Tukaj se bo železnica najbolj približala Italiji in ponudila panoramski pogled na Trst, preden se bo spustila v zadnji, osmi predor obeh predorov bodo vodile ceste, ki jih pravkar gradijo.

Ena izmed novih cest bo potekala po stari železniški progi Hrpeleje - Kozina - Trst. Družba CBE je na tem delu obnovila tudi popolnoma zaraščen kamnit viadukt pod Nasircem. Sebastijan Grdina (na fotografiji), vodja teh gradbišč pri CBE, razlaga, da so znotraj konstrukcije viadukta naleteli na vsega osem kubičnih metrov praznin, ki so služile kot nastavki za morebitno strateško miniranje in rušenje mostu v času vojne. Te so med obnovo zapolnili.



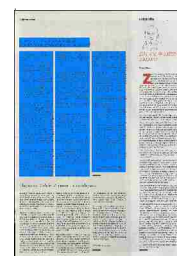
Za dostop do doline Glinščice družba CBE gradi dostopni cesti, po katerih bodo v času gradnje predorov in mostov dovažali in odvažali material. Ker naravovarstveniki ne pustijo uporabe agresivnih sredstev za nasipe, škarpe in oporne stene, tudi betona ne, je pri gradnji potrebne veliko improvizacije. Oporna stena na fotografiji je sicer le začasna in bo umaknjena, ko bo od enega konca do drugega zgrajen 34 metrov dolg most.



Pri Divači, kjer se bo obstoječa železnica združila z novim drugim tirom, delavci pravkar tudi prestavljajo vodovodne cevi. Na novi lokaciji, nekaj metrov vstran od stare, jih bodo nadomestili z novimi.



Z viadukta Črni Kal v smeri proti Kopru se odpira pogled na eno največjih trenutno aktivnih gradbišč. Ceste, ki bodo tukaj nastale, bodo vodile do portalov drugega in tretjega predora na trasi nove železnice, nato bo proga prečkala Osapsko dolino z viaduktom Gabrovica, ki bo speljal pod viaduktom Črni Kal.



Je res, da mora ena od strok pri projektiranju stavb vedno prevladovati?

Katera stroka pri projektiranju stavb prevladuje in kdo je posledično vodja projekta, sta vprašanji, s katerima se v letu 2019 ne bi smeli ukvarjati, ker je gradbena panoga v zadnjih desetih letih na tem področju doživela velikanske spremembe. Te so, izhajajoč iz večine prebranega v medijih in na medmrežni strani ministrstva za okolje in prostor (MOP), očitno obšle večino slovenskih arhitektov in inženirjev, tako v praksi kot tudi v zakonodaji. Si je glede slednjega mogoče drugače razložiti odgovor Vlade RS na vprašanje enega od poslancev v avgustu 2019, da nov **gradbeni zakon** (GZ) glede vodje projekta in prevladujoče stroke ni prinesel vsebinskih sprememb v primerjavi z zakonom o **graditvi** objektov (ZGO-1) iz leta 2008, kot tako, da pri projektiranju v vsem tem času sprememb ni bilo oziroma te Slovenije niso dosegle? Zato v Sloveniji tudi danes pri projektiranju ena od strok nujno prevladuje, in sicer je pri stavbah to arhitektura.

Vendar so se zgodile velikanske spremembe ravno pri **graditvi** stavb, ne nujno tudi drugih objektov. Pred več kot petnajstimi leti se je pojavila zelena in/ali trajnostna gradnja, temu je sledilo tovrstno certificiranje, pri katerem je enega od ključnih dejavnikov ocenjevanja pomenila čim nižja vrednost potrebne energije za običajno delovanje stavbe, poleg tega tudi vključitev čim večjega deleža obnovljive energije. Ob tem je bila za doseganje energijskih in preostalih trajnostnih ciljev izpostavljena nujnost uporabe načela integralnega projektiranja, opredeljenega kot pristop, ki izpostavlja povezanost in komunikacijo med različnimi strokovnjaki ter deležniki, podira meje med strokami in zavrača postopek linearnega projektiranja, ki sicer pogosto privede do neučinkovitih rešitev. Še posebej zato, ker je sočasno tudi ugotovljeno, da se kompleksnost projektiranja stavb povečuje eksponentno.

V zvezi s projektiranjem stavb je Lynn G. Belenger že leta 2010 ob nastopu svoje funkcije predsednice združenja American Society of Heating, Refrigerating and Air-Conditioning Engineers (ASHRAE) izpostavila naslednje: »Naš največji izziv je uvajanje integriranega projektiranja v vsakdanjo prakso. Tradicionalen pristop, pri katerem arhitekt zasnuje obliko stavbe, jo umesti v prostor in določi njen ovoj, nato pa risbe posreduje strojnemu inženirjem in elektroinženirjem, da bi ti izdelali svoje načrte, je zaporeden pristop, ki zamudi mnogotere priložnosti za optimizacijo performanc stavbe,

sicer omogočeno s pristopom vzajemnega sodelovanja skozi celotno fazo projektiranja. Za uveljavitev spremembe postopka projektiranja bo potreben kulturni premik v gradbeni panogi. Ta je nujen, če želimo doseči cilj neto ničenergijske stavbe.«

Evropska komisija je očitno dogajanju sledila ali najmanj delovala vzporedno in pripravila prenovo direktive o energijskih performancah stavb (EPBD), ki je bila istega leta 2010 tudi sprejeta. V njej je opredelila skupen cilj držav članic, da bodo vse nove stavbe, dane v uporabo od začetka leta 2019, kar velja za stavbe v lasti in uporabi javnega sektorja, oziroma od začetka 2021, kar velja za vse preostale stavbe, skoraj ničenergijske (sNE). Postavljen cilj oziroma zahteva je bila vključena v slovenski energetski zakon leta 2014. Od sredine leta 2012 do konca leta 2014 je v okviru programa Inteligentna energija za Evropo (IEE) potekal projekt MaTriD (to je okrajšava za (prevod) »Tržna preobrazba v smeri skoraj ničenergijskih stavb z razširjeno uporabo integralnega energijskega projektiranja«), ki ga je podprla evropska komisija. Rezultat tega projekta je tudi izdana smernica.

Smernica med velikanskimi ovirami za doseg cilja sNES prepozna »skills tyranny«, tiranijo večšin, obrazloženo na primeru posameznikov, ki se namesto sodelovanja z vsemi udeleženci v iskanju celovitih rešitev zatečejo v neprožen položaj znotraj svojih strokovnih področij. Ali to lahko pomeni kaj drugega kot opozorilo pred nevarnostjo »stroke, ki prevladuje«? In opozorilo pred že vnaprej izrečenim stavkom: »Arhitektura tega ne prenese.«

Z namenom doseganja učinkovitega usklajevanja znotraj projektne skupine smernica dopušča imenovanje »design process facilitator«, povezovalca postopka projektiranja. Za takšen primer priporoča, da ima povezovalac z naročnikom od projektantov ločeno pogodbo. S tem sta zagotovljena učinkovito usklajevanje in vodenje postopka integralnega projektiranja, pa tudi izogibanje različnim težavam glede postavljenih ciljev oziroma interesov in reševanje teh težav. Se zdi predstavljeno glede predlaganega povezovalca projektne skupine skladno z zapisanim za vodjo projekta v GZ pri projektiranju (sNE) stavb?

Za integralno projektiranje na splošno velja, da projektna skupina odločitve sprejema soglasno. To pomeni, vsi njeni člani delijo odgovornost za

sprejete odločitve, pri čemer doprinos vsakega od njih predstavlja njegovo strokovno področje. Pri takšnem pristopu vodenje projektne skupine vsakokrat prevzame strokovnjak, ki je odgovoren za strokovno področje v obravnavi, sicer pa le-ta pri obravnavi drugih strokovnih področij prispeva znanje iz svojega zornega kota. Pri tem je morebitno imenovan povezovalac lahko zelo dragocen, saj je njegova naloga zagotavljanje sprejemanja soglasnih odločitev in poudarjanje kompromisnih rešitev, ki upoštevajo utemeljene pomisleke posameznih strok. Zato tudi velja, da morajo povezovalci razpolagati z zelo obsežnim tehničnim razumevanjem skupnega delovanja posameznih stavbnih sistemov, pri čemer morajo znati izkoristiti tudi strokovno znanje posameznih članov projektne skupine. Uporabo načela integralnega projektiranja v 29. členu zahteva tudi GZ.

Kljub temu MOP glede projektiranja in njegovega vodenja pojasnjuje: »Pri stavbah je načrt arhitekture največkrat glavni načrt, saj se šele na njegovi podlagi izdelujejo tudi drugi načrti.« In še: »Ker je vloga vodje projekta tudi vsebinska koordinacija med posameznimi pooblaščenimi inženirji in arhitekti, mora biti vodja projekta iz tiste stroke, ki je pri usklajevanju med posameznimi projektnimi zahtevami tudi vsebinsko najbolj poklicana, da se odloča o prioritetah posameznih rešitev.«

Integralno projektiranje v pojasnilu MOP ni niti omenjeno, prav tako ne gradnja sNES. Izpostavljena sta tradicionalen linearen pristop projektiranja in poklikanost vodje projekta za odločanje o prioritetah. To sicer lahko velja za druge objekte, ne pa za nove stavbe, ki morajo oziroma bodo morale biti vse samo še skoraj ničenergijske. Pri projektiranju transformatorske postaje dejansko prevladuje elektro stroka, pri projektiranju osrednje kotlovnice daljinskega ogrevanja strojna stroka, pri projektiranju samo še (sNE) stavb, glede na vse predstavljeno, pa ne bi smela prevladovati nobena!

Zato bi veljalo v noveli **gradbenega zakona** (GZ) v 12. členu takoj ustrezno preoblikovati tretji odstavek 12. člena, in sicer tako, da pri projektiranju stavb upošteva integralno načelo.

MITJA LENASSI, predsednik upravnega odbora matične sekcije strojnih inženirjev v inženirski zbornici Slovenije



Intervju

Maja Bednaš

Na leto izgubimo za povprečno občino delovno sposobnega prebivalstva

R

AST PLAČ NAJ BI LETOS PRESEGLA RAST PRODUKTIVNOSTI, vendar Maja Bednaš, ekonomistka, direktorica Urada RS za makroekonomske analize in razvoj (Umar), pravi, da to ne bo povzročilo opaznejšega poslabšanja konkurenčnosti slovenskega gospodarstva. Toda, dodaja, rast produktivnosti je srednjeročno naš glavni izziv, »ker je zgolj omejevanje stroškov dela z razvojnega stališča napačna pot. Če želimo povečevati stroškovno konkurenčnost, moramo torej vlagati v rast dodane vrednosti.«

Vojko Flegar

FOTOGRAFIJA
Luka Cjuha

Maja Bednaš, ki je diplomirala in leta 2005 magistrirala na ljubljanski ekonomski fakulteti, je na Umarju že več kot dvajset let. Večino tega časa je v različnih vlogah sodelovala predvsem pri pripravi gospodarskih napovedi, vodila je sektor za makroekonomske analize in ekonomsko politiko, dobro desetletje je bila namestnica direktorja, vodenje Umarja pa je po odhodu Boštjana Vasleta, ki je postal guverner Banke Slovenije, kot vršilka dolžnosti prevzela pred slabim letom dni. Junija letos je bila imenovana za direktorico s petletnim mandatom.

Gospa direktorica, vas je po objavi Umarjeve jesenske napovedi gospodarskih gibanj kdaj sredi noči zbudila misel, kaj pa če ... nismo v zadostni meri upoštevali tega ali onega, če smo precenili nekaj tretjega, skratka, če napoved, ki je navsezadnje podlaga za proračun in kažipot za gospodarstvo, ne bo vzdržala?

Morda je najboljša, če v odgovoru najprej opišem postopek nastajanja jesenske napovedi. Delo skupine približno dvajsetih strokovnjakov se začne nekaj tednov pred objavo in poteka v timih. Začnemo z mednarodnim okoljem, pri čemer pregledamo vse napovedi in kazalnike, kar je bilo zlasti letos zelo pomembno. O tem smo se zelo veliko pogovarjali, kar je nasploh ena temeljnih oblik našega dela. Iz teh pogovorov, intenzivne izmenjave mnenj, je nastala tudi zamisel o alternativnem scenariju. Mislim, da je ta proces priprave napovedi zelo dober, ne ukvarjamo se samo z izračuni in modeli, ampak skozi pogovore pregledamo in proučimo vse za napoved pomembne okoliščine.

No, vprašal sem vas med drugim prav zato, ker je v jesenski napovedi tudi alternativni, bolj črni scenarij, ki ste ga omenili. Ta predvideva uresničitev nekaterih izmed kratkoročnih tveganj, med katerimi so zaostritev carinskih vojn, brexit, kitajsko ohlajanje in nekatere geopolitične napetosti, ki lahko povzročijo rast cen nafte. Ali je za uresničitev tega scenarija potreben stek teh tveganj, ali pa bi zadostovala že, denimo, ameriška uvedba carin na evropske avtomobile, ki bi neposredno prizadela tudi slovenske dobavitelje kot velike izvoznike?

Res je, za alternativni scenarij smo se odločili zaradi vseh teh negotovosti, ki ste jih našli, bi jim pa dodala še volatilnost na finančnih trgih. Teh negotovosti je veliko in nekatere bi lahko kar precej vplivale zlasti na kazalnike zaupanja in potem na odločitve za investicije ter seveda na izvozna naročila. Ti kazalniki so zdaj obrnjeni navzdol, napovedi za prihodnje leto pa so nekoliko boljše. Podmena tega alternativnega scenarija je, da se rast tujega povpraševanja upočasni za dve odstotni točki. To je precejšnja upočasnitev, za kakršno manjša zaostritev protekcionističnih ukrepov ne bi zadostovala, temveč bi se moralo v prepletu uresničiti še nekaj drugih omenjenih tveganj. Bi pa tu rada poudarila, da to ni najslabši možen scenarij, saj je v sedanjih okoliščinah nemogoče reči, kaj bi to pravzaprav bilo.

Pred dvema letoma je bila nekako ob tem času aktualna razprava o nepregrevanju slovenskega gospodarstva; evropska komisija je bila, recimo, mnenja, da se že pregreva, slovenski fiskalni svet in, če se ne motim, tudi Umar pa sta

menila, da ne. Ta razprava najbrž zdaj ni več aktualna?

Se strinjam. Tej temi smo v tistem času razmeroma velike rasti posvetili precej pozornosti. Eden od kazalnikov, na katerega se pri tej oceni sklicujejo v evropski komisiji, je proizvodna vrzel. Ko ta postane pozitivna, je to znamenje pregrevanja. Pri izračunu proizvodne vrzeli je veliko elementov, ki vplivajo na njeno volatilitnost, zaradi česar je pri oceni morebitnega pregrevanja treba pogledati še druge kazalnike. Mi smo to takrat naredili, pregledali smo finančne in cenovne kazalnike ter jih primerjali z razmerami v letih 2007 in 2008, ko je bilo gospodarstvo res pregreto.

Ti kazalniki so bili tokrat, torej pred dvema letoma, povsem drugačni. Inflacija je bila na zelo nizki ravni, rast kreditov, zlasti podjetjem, je bila zanemarljiva, tekoči račun plačilne bilance pa je imel zelo visok presežek, kar mimogrede tudi pomeni, da je raven investicij nizka. Po naših ocenah zato takrat nikakor nismo mogli govoriti o pregrevanju. Je pa bilo nekaj kazalnikov, ki so kazali, da je gospodarstvo v zrelem obdobju cikla: pomanjkanje delovne sile, kar je v Sloveniji zelo povezano z demografskimi gibanji, in rast cen nepremičnin, ki pa tudi še ne dosega kritične ravni oziroma se po zadnjih podatkih umirja. Ker se zdaj gospodarska rast upočasnjuje, je tukaj glede na strukturo gospodarske rasti treba kot spodbudne okoliščine omeniti rast zasebne potrošnje in investicij, zlasti gradbenih, ter zaključek evropske finančne perspektive. To slednje na podlagi izkušenj iz prejšnjih perspektiv napoveduje pospešeno črpanje evropskih sredstev, kar je ob upočasnitvi splošne rasti ugodno.

Slovenski bruto družbeni proizvod (BDP) je v drugem četrtletju glede na prvo bolj ali manj stagniral. Analitiki Banke Slovenije menijo, da v tretjem četrtletju, ki se je izteklo, ne bo bistveno drugače. Velikokrat je mogoče slišati, da se slovenska rast upočasnjuje zaradi globalnega ohlajanja, a podatki o rasti izvoza tega pravzaprav ne potrjujejo. Realna rast izvoza je po statistiki še vedno zelo visoka. Česa ne razumem?

Letošnji podatki so res zanimivi, ker na prvi pogled ni mogoče izluščiti, kakšna so gibanja. Rast izvoza je bila res visoka, pri čemer se je zelo povečal izvoz v države zunaj EU, konkretno v Švico; če potem pogledamo izvoz po izdelkih, pa vidimo, da je bilo največje povečanje pri farmacevtskih izdelkih. In podobno je pri uvozu. Kaj se dogaja? Del menjave farmacevtskih proizvodov je povezan z distribucijo čez distribucijski center na Brniku, in ne s samo proizvodnjo. A ta uvoz in nato izvoz istih izdelkov, reeksport, se seveda prikazuje ta v statistiki. Če učinek tega izključimo, je rast izvoza nižja od statistične oziroma se

umirja in tudi prispevek neto razlike med izvozom in uvozom k rasti gospodarstva bo letos nižji, kot je bil lani. Drži torej, da se rast izvoznega povpraševanja zmanjšuje.

V jesenski napovedi gospodarskih gibanj ugotavljate, da bo rast plač v Sloveniji letos presegla rast produktivnosti. Čemu to pripisujete?

Letos se rast plač tako v javnem kot zasebnem sektorju krepi. V javnem sektorju je to posledica dogovorov s sindikati, v zasebnem sektorju pa na to vpliva nekaj dejavnikov. Eden izmed pomembnejših je pomanjkanje delovne sile, ki v določenih dejavnostih povzroča pritisk na rast plač. Drugi dejavnik, ki je vplival letos in bo tudi prihodnje leto, je rast minimalne plače; mi ocenjujemo, da je učinek tega povišanja na rast povprečne plače v zasebnem sektorju približno pol odstotne točke na leto. Res je, predvidevamo, da bo letos rast plač presegla rast produktivnosti, vendar je na to treba pogledati malo širše oziroma v daljšem obdobju.

Če vzamemo obdobje od leta 2012 do leta 2013, ko se je začela zelo izboljševati stroškovna konkurenčnost slovenskega gospodarstva, najprej v predelovalni industriji oziroma tako imenovanem menjalnem sektorju, ki je bolj izpostavljen konkurenci, je bila rast stroškov dela zelo zmerna, rast produktivnosti pa razmeroma visoka. V tem času je slovensko gospodarstvo začelo povečevati tržne deleže, torej prisotnost na tujih trgih. Potem sta se stopnji rasti stroškov dela in produktivnosti začeli približevati in letos pričakujemo, da bo rast plač nekoliko višja od rasti produktivnosti.

Se bo torej stroškovna konkurenčnost poslabšala?

Ne pričakujemo kakšnih resnejših posledic. Po naših ocenah rasti plač ta ne po povzročila opaznejšega poslabšanja konkurenčnosti. Pri tem je ključen dejavnik rast produktivnosti, ki se je prav v menjalnem sektorju precej upočasnila, rast stroškov dela pa se iz razlogov, ki sem jih že omenila, nadaljuje. Srednjeročno to pomeni, da je naš glavni izziv rast produktivnosti, ker je zgolj omejevanje stroškov dela z razvojnega stališča napačna pot. Napačna seveda tudi s stališča dohodkov prebivalstva oziroma blaginje, torej tudi socialne varnosti. Če želimo povečevati stroškovno konkurenčnost, moramo torej vlagati v rast dodane vrednosti.

Letos je Slovenija dosegla rekordno zaposlenost, še nikoli ni bilo zaposlenih toliko ljudi kot zdaj. Poglejva ta podatek z več plati. Najprej, bi bilo mogoče reči, da je gospodarstvo bolj kot zaradi rasti produktivnosti raslo zaradi več dela?

Če pogledamo BDP na prebivalca po kupni moči kot kazalnik razvitosti, bomo videli, da smo bili pred krizo pri 90 odstotkih povprečja EU, potem so se v krizi razmere zelo

poslabšale, padli smo na 82 odstotkov, po zadnjih podatkih za leto 2018 pa smo pri 87 odstotkih. Če pogledamo strukturo te rasti v zadnjih letih, pa vidimo, da je to predvsem posledica višje zaposlenosti, kajti zapiranje te vrzeli na povprečje EU je pri produktivnosti zelo skromno.

Če se ne motim, smo nekje pri 80 odstotkih evropskega povprečja. Tako je, 82 odstotkov leta 2017 in ta zaostanek je skorajda nespremenjen, napredka je bilo zelo malo. **Kako se je torej v teh desetih letih gibal povprečje dodane vrednosti na zaposlenega? In v zvezi s tem še, če sploh obstaja ta podatek, kakšna je mediana dodane vrednosti?** Kazalnik produktivnosti, s katerim se primerjamo s povprečjem EU, je izražen kot bruto domači proizvod v standardih kupne moči na prebivalca. Leta 2008 je bila Slovenija pri 84 odstotkih povprečja EU, sledil je znaten padec v krizi, ki je tudi povečal omenjeno razvojno vrzel. Zaostanek za povprečjem EU je že skoraj deset let okoli 20 odstotkov. Sama rast dodane vrednosti na zaposlenega pa je bila od leta 2010 v povprečju 1,4-odstotna. Podatka o mediani dodane vrednosti nimamo.

Kakšna pa je zdaj in kako se je razlika med povprečno plačo, ki je zdaj nekaj več kot 1700 evrov bruto, ter mediansko plačo gibala v zadnjem desetletju? Mediana plače, to je srednja vrednost, od katere je polovica plač višja, polovica pa nižja, je leta 2019 znašala malo več kot 1480 evrov. Razmerje med povprečno plačo in mediano se je v zadnjih desetih letih zmanjšalo.

Je tako, da zaposlenost raste hitreje, kot se zmanjšuje brezposelnost? In od kod razlika? Na rast zaposlenosti je kar precej vplivala tudi večja participacija, kar pomeni, da so se na trg delovne sile vrnili nekateri, ki so bili neaktivni, niso pa bili statistično zajeti med brezposelne. To je običajen pojav pri okrevanju gospodarstva, zlasti je bilo to prisotno med mladimi in starejšimi. V zadnjem času se zaradi pomanjkanja delovne sile povečuje tudi pritok tuje delovne sile, ki zdaj k rasti zaposlenosti prispeva že več kot 70 odstotkov. To je predvsem posledica pomanjkanja domače delovne sile, denimo v **gradbeništvu** in gostinstvu, tudi v predelovalnih dejavnostih. V zadnjem lanskem četrtletju je ta priliv v številkah dosegel 15.000. Moram reči, da nekaj rezerve v domačem neaktivnem prebivalstvu v delovni dobi še obstaja, a ne veliko, zaradi demografskih gibanj pa je bo v nekaj letih praktično zmanjkalo. Na leto se število delovno sposobnega prebivalstva v starosti od 20 do 64 let namreč zmanjša za 8000 do 10.000. Začeti moramo torej razmišljati o sistematični migracijski in integracijski politiki.

Ostaniva za trenutek še pri zaposlenosti, ki je na prvi pogled krasen dosežek. A kakšna struktura delovnih razmerij se skriva za njim? Skoraj povsod po svetu ugotavljajo, da rast zaposlenosti pomeni rast predvsem nestalnih razmerij in tudi slabo plačanega dela, predvsem v storitvenih dejavnostih, nekaj podobnega pa, če sem prav razumel, pravi tudi Umar v jesenski napovedi.

V prvem obdobju okrevanja gospodarstva je bilo gotovo več zaposlitev za določen čas in tudi drugih nestandardnih oblik delovnih razmerij, zdaj pa ugotavljamo, da število zaposlitev za nedoločen čas spet narašča. To je dobro z več plati: varnosti delovnega mesta, možnosti in odločitev za večje nakupe itd. Res pa je v svetu trend krepitev nestandardnih oblik zaposlitve izrazit in ga statistika različno zajema; Eurostat ima, recimo, zelo strogo opredelitev prekarnega delovnega razmerja na podlagi pogodbe za manj kot tri mesece. Slovenija je statistično nad povprečjem EU po deležu tovrstnih zaposlitev, prav tako začasnih zaposlitev, a pri tem moramo upoštevati našo posebnost, to je študentsko delo. Segmentacija trga delovne sile je gotovo vprašanje, ki se mu bo treba posvetiti, saj so z njim povezana številna področja. Z nestandardnimi oblikami je zelo povezano tudi financiranje sistemov socialne zaščite. **Vrniva se še malo k plačam, konkretno k minimalni plači. Nekaj ste o njej že povedali, je pa pred njenim predvidenim povišanjem in izločitvijo dodatkov z januarjem prihodnje leto okrog tega spet nekaj polemik. Kakšne učinke utegne po vaših analizah imeti povišanje minimalne plače z izločitvijo dodatkov prihodnje leto?**

Ocene učinka za sam dvig minimalne plače so okrog pet do šest desetink odstotne točke prispevka k višji rasti plač letos in prihodnje leto. Kar zadeva dodatke, pa vseh potrebnih podatkov ne moremo dobiti, ker gre tudi za osebne podatke. Zanesljive ocene zato ne moremo dati, upošteva nekatere približke pa smo prišli do razpona med polovico do ene odstotne točke.

Samo dodatkov?

Samo dodatkov. Skupaj z dvigom bi rast minimalne plače ob izločitvi dodatkov k rasti plač prihodnje leto torej lahko prispevala dobro odstotno točko. Nekatere dejavnosti bodo to gotovo bolj čutile, na makro ravni pa menimo, da občutnejšega vpliva ne bo, če se bo nadaljevala predvidena gospodarska rast, in da tega dviga ni mogoče primerjati z, recimo, dvigom minimalne plače leta 2010.

Ko ste že omenili leto 2010 – Umar je takrat razmeroma katastrofično ocenil posledice dviga minimalne plače; če se prav spomnim, je bil govor o 17.000 delovnih mestih, ki bodo izgubljena ... Izkazalo se je, da tako hudo še

zdaleč ni bilo.

Ja, ocena je bila narejena modelsko, nekatere predpostavke pa so bile vanjo vnesene glede na okoliščine – bili smo pač v letu po najhujšem padcu BDP. Modelske ocene so stilizirane, temeljijo na predpostavkah, v nasprotju s projekcijami na podlagi dejstev. Naj za primerjavo omenim, na primer, demografska gibanja: če imamo določene stopnje rodnosti in umrljivosti, lahko z veliko verjetnostjo ocenimo, kaj se bo dogajalo na trgu delovne sile.

Dobra plat, če smem tako reči, rasti plač je rast domače zasebne potrošnje.

Razpoložljivi dohodek gospodinjstev se krepi od leta 2014, zlasti v zadnjih dveh letih je zasebna potrošnja prispevala več k rasti BDP. Ali če rečem drugače: ta rast je s stališča domače in tuje potrošnje zdaj bolj uravnotežena.

Če pogledava strukturo BDP po izdatkih: kaj polovico višja ali polovico nižja rast zasebne potrošnje od sedanje pomeni za BDP?

Prepolovitev s sedanjih 3,4 odstotka bi pomenila za dobre pol odstotne točke nižjo rast. Zasebna potrošnja je približno polovica BDP, vendar je del dobrin, ki jih trošijo gospodinjstva, iz uvoza. Ko se ta upočasnijo, ima to pozitiven vpliv na gospodarsko rast. To bi bila resna upočasnitev, vendar razlogov za to ne vidimo.

Kakšen pa bo učinek omejitvenih ukrepov Banke Slovenije pri potrošniških posojilih na domačo zasebno potrošnjo?

Ta odločitev je povezana z visoko rastjo teh kreditov na eni strani, na drugi pa z njihovo razmeroma dolgo ročnostjo in visokimi zneski. Banka Slovenija je vsoto posojil, ki so nad priporočenimi merili, ocenila na približno četrtno vseh, skupno na nekako 250 milijonov evrov. Potrošniška posojila so seveda v veliki meri namenjena nakupu predvsem trajnih dobrin, a ne v celoti. Gre tudi za obnovo stanovanj, kar ni zajeto v zasebno potrošnjo. Zasebna potrošnja, če zelo poenostavim, se torej zaradi teh omejitev ne bo zmanjšala za vseh 250 milijonov evrov, zato ta učinek ne bo zmanjšal njene rasti za več kot nekaj desetink odstotne točke. Poleg tega iz izkušenj vemo, da se takšnim ukrepom po svoji strani trgovci razmeroma hitro prilagodijo, kar bo učinek dodatno zmanjšalo.

Navsezadnje pa na drugi strani davčne spremembe kupno moč prebivalstva povečujejo.

Hvala za ta dodatek, ker lahko ob tem povem, da mi teh sprememb v napoved še nismo mogli vključiti oziroma jih upoštevati, saj še niso bile uzakonjene. Ja, te spremembe bodo na rast zasebne potrošnje vplivale pozitivno in ob upoštevanju – prav tako po napovedi sprejetega – ukrepa Banke Slovenije je naša ocena rasti domače potrošnje realna.

Ampak vsa povečana kupna moč se najbrž ne prelije v potrošnjo?

Drži, v zadnjem obdobju opažamo rast varčevanja. Gospodinjstva svoj povečan razpoložljiv dohodek namenjajo za prihranke in to povezujemo deloma tudi z varčevanjem za starost. Po naših ocenah se zavedanje, da je treba varčevati za te namene, krepi. Gre pa za varčevanje v različnih oblikah, kar je do neke mere najbrž tudi posledica tega, da v banke naloženi prihranki ne prinašajo donosa.

Dobro, kaj pa državna potrošnja, kako se je ta z leti spreminjala?

Če tudi tukaj pogledamo obdobje po krizi, lahko ugotovimo, da se je delež državne porabe v BDP zniževal. V najbolj kritičnih letih, od 2009 do 2012, se je državna potrošnja zmanjševala še hitreje, kot se je zmanjševal BDP. To je posledica varčevalnih ukrepov, zniževanja zaposlenosti in materialnih stroškov. Naložbe države tukaj niso vštete, ker so te v strukturi BDP upoštevane v bruto investicijah v osnovna sredstva. Lahko rečemo, da so se naložbe države zmanjševale vse do leta 2013. V celoti vzeto so se investicije nasploh občutno zmanjšale, kar je deloma tudi posledica končanega cikla infrastrukturnih naložb leta 2008. A če se vrnem k deležu državne porabe: ta se je z dobrih 20 odstotkov v zadnjem desetletju znižal na dobrih 18 odstotkov. Po naši napovedi bo naslednje leto pri 18,5 odstotka in tudi za nekaj naslednjih let ne pričakujemo večjih sprememb.

Koliko ima država zdaj sploh manevrskega prostora, da podpre gospodarsko rast z naložbami?

Ima ga predvsem v povezavi z evropskimi sredstvi. Kot sem že dejala, ob izteku evropske perspektive, torej sedanjega proračunskega obdobja, pričakujemo pospešeno črpanje teh sredstev. Sedanja raven črpanja, o kateri se je zadnje tedne veliko govorilo, torej še ne pomeni, da tega manevrskega prostora za proticiklično ukrepanje oziroma blaženje posledic nižje rasti tujega povpraševanja ni.

To sem vas med drugim vprašal zato, ker v nemški politiki in strokovnih krogih, na primer, od konca lanskega leta ali še malo dlje polemizirajo o primernosti njihovega fiskalnega pravila, dolžniške zavore, saj naj bi ta onemogočala večjo potrošnjo države in s tem hromila rast. Tudi dosednji predsednik sveta Evropske centralne banke (ECB) Mario Draghi in nova predsednica Christine Lagarde opozarjata na vse večjo neučinkovitost monetarne politike in države pozivata k aktivnejši fiskalni politiki, po domače večjim državnim naložbam. Evropska komisija na drugi strani pa bo tudi v novi sestavi očitno vztrajala pri dosedanjih pravilih. Kakšen je vaš pogled

na te evropske polemike, kajpak tudi v luči slovenskih okoliščin?

Kar zapleteno vprašanje oziroma tema. Prostor monetarne politike je res zožen. Zadnji ukrepi ECB imajo po moji oceni bolj psihološki učinek. Treba jih je razumeti zlasti kot znamenje, da je ECB pripravljena ukrepati, v resnici pa ob že tako nizkih oziroma negativnih obrestnih merah velikega učinka ne bo. Zato ne le ECB, ampak tudi Mednarodni denarni sklad in OECD že nekaj let opozarjajo na potrebo po fiskalnih proticikličnih ukrepih oziroma na dejstvo, da imajo varčevalni ukrepi tudi negativne posledice. Evropa ima zaradi skupne valute precej stroga merila, opredeljena v paktu stabilnosti in rasti ter še nekaterih drugih predpisih, v katerih pa je tudi nekaj prostora za ukrepanje. Po nemških in tudi slovenskih pravilih je tega prostora nekaj manj, dolžniška zavora in naše fiskalno pravilo sta strožja od evropskih meril. Ker gre za Nemčijo, bi bilo seveda tudi za Evropo dobro, glede na velikost gospodarstva in njegov vpliv na celotno evropsko gospodarstvo, če bi ...

... Nemčija v bistvu deluje, kot da bi imela podcenjeno marko.

Ta njihov zunanjetrgovinski presežek odraža potrebo po večjem spodbujanju domače potrošnje. Nekaj ukrepov – dvig minimalne plače in določenih socialnih transferjev – je šlo v tej smeri, vendar premalo. Na drugi strani Nemčija že zelo čuti posledice globalnega ohlajanja, recimo na Kitajskem.

Mnogi menijo, da je za rast evropskega gospodarstva po letu 2014 zaslužna skoraj izključno ECB s svojim tiskanjem denarja. Toda inflacijskega cilja dveh odstotkov ECB v povprečju kljub temu ni dosegla. Zakaj pravzaprav – kljub tolikšni količini novih evrov? In, drugič, zakaj je slovenska inflacija krepko nad povprečjem evrskega območja? Mislim, da na prvo vprašanje tudi v ECB še nimajo odgovora. Ko gre za Slovenijo, pa drži: inflacija je že nekaj časa nad povprečjem evrskega območja, kar povezujemo v glavnem z rastjo cen storitev in večjim domačim povpraševanjem. Mislim na nemenjalni sektor, gostinske, komunalne in podobne storitve.

Pojdiva s kratkoročnih na dolgoročna tveganja rasti. Ali če vprašam drugače: kako v Sloveniji stojimo z dejavniki vzdržne rasti? Demografija je gotovo eden od problemov, malce širše gledano tudi zaradi že omenjenega pomanjkanja ustrezno izobražene delovne sile oziroma določenih profilov. Je tudi izobraževalni sistem omejevalen dejavnik? V tem kontekstu velja omeniti, da je treba izobraževalni sistem prilagoditi strukturi prebivalstva ter spremembam in trendih v gospodarstvu, recimo digitalizaciji. To ni ozko gledano samo stvar izobraževalnega sistema,

pač pa tudi delodajalcev in vsakega posameznika. Življenjski cikel posameznika se namreč kar precej dramatično spreminja, čedalje manj je linearen.

Mislite na to, da v mladosti pridobljeno znanje zadostuje za vse življenje?

Tako je. Vseživljenjsko učenje je dandanes nuja, kar zahteva prilagoditve tudi izobraževalnega sistema. Ta mora tudi starejšim nuditi možnost pridobitve novih znanj, prekvalifikacij. Celotno zamenjavo karier, zlasti za generacije, ki šele prihajajo, ne bodo več nekaj nenavadnega. Poleg tega so potrebne prilagoditve na trgu dela, delovnih mest; potrebnega je več medgeneracijskega sodelovanja, mentorskih shem in podobnega. Razvoj nekaterih tehnologij hitro napreduje in ne bi se smelo zgoditi, da bi pri njihovem uvajanju Slovenija zaostajala. S stališča rasti produktivnosti bi bilo to lahko usodno, recimo pri digitalizaciji, pri kateri Slovenija po računalniški pismenosti predvsem starejših generacij že zdaj precej zaostaja za konkurentkami.

Tako izobraževalni sistem kot tudi druga pomembna »sestavina« rasti produktivnosti, znanost in razvoj, najbrž terjata »tripartitno sodelovanje«: državni oziroma javni sistem, delodajalce in delojemalce. Ali država dela dovolj, da bi druga dva deležnika spodbudila, motivirala?

Nekaj ukrepov v pravi smeri gotovo je, denimo davčne olajšave za raziskave in razvoj ...

... centri odličnosti ...

... ja, tudi. In pri prenosu znanja imamo strateška razvojno-inovacijska partnerstva, SRIP, ki so bila oblikovana leta 2017 in s katerimi imamo pozitivne izkušnje. Prav tako so v pripravi akcijski načrti za uresničitev strategije dolgožive družbe. Najbrž je ukrepov še premalo in so prepočasni ter nezadostni, ne bi pa se strinjala, da jih ni.

Kje v razvojnih strategijah, akcijskih načrtih in tako dalje pa imamo vračunane podnebne spremembe? Ali z njimi kot dolgoročnim tveganjem rasti v Sloveniji sploh računamo?

V strategiji razvoja Slovenije je zdravo okolje ena izmed petih prioritet, zapisane so tudi določene zaveze, usmeritve in cilji glede tega, kar omenjate, torej zniževanja izpustov toplogrednih plinov. Pri tem smo v nekaterih pogledih uspešni, zaostajamo pa predvsem pri prometu. V prometu je raba energije zelo visoka, tudi zaradi tranzita. Pri obnovljivih virih energije smo zaradi hidroenergije po deležu sicer dobri, toda v zadnjih letih ne napredujemo več proti ciljnemu deležu. Tudi pri rabi energije so bili nekateri premiki glede učinkovitosti. Sektorsko gledano se torej prilagajamo, res pa je, da bi bilo verjetno lažje in bolj učinkovito, če bi imeli celotno strategijo,

na podlagi katere bi bilo mogoče sestaviti celovit nabor ukrepov.

V prvem obdobju okrevanja gospodarstva je bilo gotovo več zaposlitev za določen čas in tudi drugih nestandardnih oblik delovnih razmerij, zdaj pa ugotavljamo, da število zaposlitev za nedoločen čas spet narašča.

Na leto se število delovno sposobnega prebivalstva v starosti od 20 do 64 let namreč zmanjša za 8000 do 10.000. Začeti moramo torej razmišljati o sistematični migracijski in integracijski politiki.

Mediana plače, to je srednja vrednost, od katere je polovica plač višja, polovica pa nižja, je leta 2019 znašala malo več kot 1480 evrov. Razmerje med povprečno plačo in mediano se je v zadnjih desetih letih zmanjšalo.

V zadnjem času se zaradi pomanjkanja delovne sile povečuje tudi pritok tuje delovne sile, ki zdaj k rasti zaposlenosti prispeva že več kot 70 odstotkov. To je predvsem posledica pomanjkanja domače delovne sile, denimo v **gradbeništvu** in gostinstvu, tudi v predelovalnih dejavnostih.

V zadnjem obdobju opažamo rast varčevanja. Gospodinjstva svoj povečan razpoložljiv dohodek namenjajo za prihranke in to povezujemo deloma tudi z varčevanjem za starost. Po naših ocenah se zavedanje, da je treba varčevati za te namene, krepi.

Ker se zdaj gospodarska rast upočasnjuje, je tukaj glede na strukturo gospodarske rasti treba kot spodbudne okoliščine omeniti rast zasebne potrošnje in investicij, zlasti gradbenih, ter zaključek evropske finančne perspektive.

